

REVISTA ISTORICĂ

ANUL al IX-lea, N-le 10-12 OCTOMBRE-DECEMBRE 1923

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE
N. IORGA
CU CONCURSUL
MAI MULTOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL :

- N. Iorga* : Inceputurile episcopiei de Buzău.
N. Iorga : Încă un călător frances la noi.
Un ordin al lui Cuza-Vodă (comunicat
de *I. Bianu*).
- N. Iorga* : Lucruri nouă despre Compania gre-
cească.
- C. I. Karadja* : Ceva despre crucea lui Șerban-
Vodă Cantacuzino.
- P. P. Panaitescu* : Cel mai vechiu act municipal din
Moldova.
- N. Iorga* : DĂRI DE SAMĂ.—DOCUMENTE.—CRONICĂ.

1923

TIPOGRAFIA „CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC” S. A. BUCUREȘTI

PREȚUL: 5 LEI

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —
PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Începuturile episcopiei de Buzău.

Niciun izvor contemporan nu pomenește pe cei d'întăiu episcopi de Buzău, arătați de la date de 1526 în listele lui Lesviodacs¹: Serafim și Paisie. Inscripția bisericii Episcopiei, foarte recentă, cunoaște din tradiție ca începător al acestui Scaun pe cel d'întăiu². Am arătat însă altă dată că se poate să fie o confuzie cu acel Serafim, adevărit istoric, căruia i se datorește întemeierea, supt Matei Basarab, a acestei clădiri pe locul aceleia care se datorită «strămoșilor» aceluși Domn³. Tot Lesviodacs, după lista ce i s'a dat de la acest Scaun, înseamnă la 1550 ca Vlădică pe Ieremia, despre care, de altfel, nu se știe nimic mai mult.

Părerea obișnuită e aceea că Episcopia de Buzău a făcut parte din reglementarea canonică a Bisericii din Țara-Românească de către Patriarhul Nifon, din îndemnul lui Neagoe Basarab. O mărturie lămurită în această privință lipsește.

În schimb, îndată după moartea lui Neagoe, cînd izbucnesc luptele pentru moștenirea lui, o vitalitate deosebită se observă în «părțile Buzăului», în acea regiune mijlocie dintre cele două țeri, unde era de nevoie viața militară permanentă, care s'a păstrat în așezămîntul «roșilor», amintit și azi în mintenele, de arhaică origine, ale sătenilor din acele părți. «Au rădicat», spune cronica, alt Domn — în locul lui Teodosie, fiul mărinimosului ctitor —, «pre nume Radrul-Vodă Călugărul de spre partea Buzăului», acel Radu căruia izvoare contemporane-i zic Dragomir. «Călugărul» va fi fost el ca fiu al «călugărului» Vlad — n'aș crede. E mai ușor de admis că el ar fi fost călugăr înaintea de proclamarea lui de către nemulțămîți și se pune întrebarea dacă nu un călugăr din aceste părți buzoiene, dintr'o mănăstire mai veche,

¹ *Istoria bisericească*, pp. 432, 444. Cf. Iorga; *Ist. Bisericii*, pp. 135-6, 284 și nota 10.

² *Inscripții din bisericile României*, I, Buzău.

³ *Istoria Bisericii*, I, p. 284 nota 10.

care să fi dat prilej și început organizării episcopale. Cronica, reproducând notițe contemporane, dă și data de lună, de zi, 2 Maiu, care e greșită, aceste lucruri petrecându-se în toamnă; ea arată ce strașnică a fost răzbunarea lui Preda, vărul lui Neagoe și tutorul copilului Domn. Bătut la Tirgoviște, unde se instalase deci, de către Turcii din Nicopol, ocrotitorii unei Domnii vasale, bătut și prins împreună cu ai săi, «Radu» provoacă prin căderea sa peirea Ținutului care-l ridicase. Cum Preda fusese ucis în ofensiva călugărului contra Scaunului de Domnie și Mehemed, begul Nicopolei, apărea ca un răsplătitor al morții acestei slugi credincioase, «el au trimis Turci de au prădat pe Buzăiani fără' de veste, și au luat mulți oameni voinici» — adică, probabil: ostași, roșii — și „feate, și dobitoc mult, și multă pagubă și pradă au făcut pre locul acela, însă pre apa Buzeului¹.” De atunci până la jumătatea veacului nu mai apare vre-o inițiativă a acestor părți buzăiene, așa de sălbatec tratate.

Actul pe care-l înfățișăm aici, după o copie care s'a trimes de către Episcopie Ministeriului Cultelor supț Regulamentul Organic — și care s'a rătăcit între acelea ale Episcopiei de Rîmnic, unde l-a găsit meritosul cercetător istoric d. T. G. Bulat — presintă, douăzeci de ani după aceste frământări, un episcop de Buzău Anania, care trebuie să fie viitorul Mitropolit muntean.

Dar el n'are numai însemnătatea de a adăugi încă un nume la lista episcopilor de acolo. Din el pare să resulte că întemeierea însăși a episcopiei nu e mai veche decît această dată.

Recunoscînd autoritatea duhovnicească a episcopului și drep-

¹ *Magazinul Istoric*, IV, p. 209. — Se știe că în socotelile brașovene nu se întilnește acest Radu, ci un Vlad (Hurmuzaki, II°, p. 387). Lupta cu acesta are loc însă îndată după moartea lui Neagoe, în Septembrie încă. Dar la Săliște este un „egumen”, căruis Brașovul îi trimete un sol (Hurmuzaki, XI, p. 845). Un Voevod e la dîșii închis în 1522 (*ibid.*, II°, p. 413). E drept că imediat e vorba de Turci în Secuime (*ibid.*). Dacă am avea registrul pe 1522, s'ar putea găsi într'însul lămurirea celor petrecute prin părțile Buzăului în Maiu al acestui an. Chestia am tratat-o în nota la Hurmuzaki, XV, p. 254, nota I și în cea de la *Pretendenți domnești*, p. 17. — Srisoarea din Hurmuzaki, II°, pp. 374-5, trebuie menționată la 1521 din cauza mențiunii prăzii în Secuime. A lui Teodosie din 7 Ianuar (1522), Nicolaescu, *Doc. slavo-romîne*, ar fi din Nicopol. V. și T. Palade, *Radu de la Afumați*, Ploiești 1923.

tul lui de judecată în ale sufletului peste încă trei județe pe lângă al Buzăului: Rîmnicul-Sărat, Brăila și Secuienii, Domnul, care, nu trebuie să se uite, era un om de o evlavie deosebită, și de o pricepere cu totul particulară, ca unul ce fusese egumen de Argeș — poate cel trimis de Teodosie, din Nicopol. la Brașo, în 1522 —, ca monahul Paisie, menționează aprobarea Patriarhului de Constantinopol, Ieremia.

Cu de la sine putere, după tradițiile constantiniene, Radu Paisie creiază deci o episcopie canonică pe care Scaunul ecumenic nu poate face decît s'o recunoască.

Din toate punctele de vedere, e un act deosebit de important pentru istoria noastră bisericăriească.

Ἰσον τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ῥάδουλ-Βόδα. Ἰῶν Ῥάδουλ Βοεβόδας, ἐλέφ Θεοῦ ἀθθέντης καὶ ἡγεμῶν πάσης Βλαχίας, ἐ υἱὸς τοῦ μεγάλου καὶ πολλὰ καλοῦ Ῥάδουλ-Βόδα. Δέδοκε ἡ Αἰθεντία μου τὸ παρὸν γράμμα τῆς Αἰθεντίας μου τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ κὺρ Ἀνανία καὶ τῇ θειοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἐπισκοπῆς Μπουζαίου, ὅπου εἶναι ἡ μνήμη τῆς ἁγίας Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Δεοποιήτης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας διὰ νὰ εἶναι ἐνορία καὶ καθέδρα κρίσεων ὅπου ἐστὶν ὄφελεια ψυχικὴ κατὰ τὴν θεοσεβῆ πίστιν καὶ κατὰ τὴν χριστιανικὴν ὁμολογίαν τὸ ζουδέτζον τοῦ Μπουζαίου καὶ τὸ ζουδέζον Σλάμ-Ῥίμνικον καὶ τὸ ζουδέτζο τῆς Ἰμπραήλας καὶ τὸ ζουδέτζον τοῦ Σεκουγενίου, αὐτὰ τὰ τέσσαρα ζουδέτζα τῶν με ἕλας τὰς ἱερατικὰς χειροτονίας, καθὼς εἶναι τεταγμένας καὶ διορισμένας ἀπὸ τοὺς πρὸ ἡμῶν παλαιούς γέροντας ἀθθέντας, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ Αἰθεντία μου τάττω καὶ διορίζω ταύτας τὰς ἀνωτέρω εἰρημένας ἐνορίας μετὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ μεγίστου ἡμῶν πατρὸς καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κὺρ Ἰερεμίου καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ τῶν ἡγουμένων, καὶ μεθ' ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνόδου καὶ μετὰ πάντων τῶν ἀθθεντικῶν μου ἀρχόντων, μεγάλων τε καὶ μικρῶν, διὰ νὰ εἶναι τῆς ἁγίας μεγάλης ἐκκλησίας Μπουζαίου θρόνος τεθεμελιωμένος καὶ σύγουρος καὶ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων καὶ θείων ἱερέων καὶ τῶν καλογήρων, ὅπου ἤθειλον διατρίβῃ ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ τεμένει, διὰ τε τὴν τροφήν καὶ ἐνδυμασίαν των, καὶ διὰ νὰ εἶναι εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῆς τε ἐμῆς Αἰθεντίας καὶ τῶν γονέων μου καὶ τῶν προαποβιώσαντων

μακαρίων αὐθέντωνδιὰ τοῦτο δέδωκε καὶ ἐπερίσσεσε (sic) καὶ ἐδίωρισε καὶ ἡ Αὐθεντία μου τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον κὺρ Ἀνανίαν καὶ τὴν ἁγίαν καὶ θεϊαν μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ Μπουζαίου διὰ τὰ σώζονται αὐτὰ ἀναπόσπαστα καὶ κυρομένα εἰς αἰῶνας. Ὅθεν ὁποῖος μετ' ἐμὲ ἤθελεν ἐκλεχθῆ παρὰ Θεοῦ Αὐθέντης, ἂν τιμήσῃ καὶ φυλάξῃ καὶ ἂν κυρώσῃ τοῦτο τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον ἀποτέλεσμα, τὸν Αὐθέντην ἐκείνον ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τὸν πολυχρονῇ καὶ νὰ τὸν ἐπισχῶν εἰς τὴν Αὐθεντίαν του, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἡ ἀειπάρθετος Θεότοκος νὰ εἶναι σκέπη καὶ βοήθειά του. Εἰ δὲ καὶ τὸ χαλάσῃ καὶ τὸ ἀναστρέψῃ, ἐκείνον τὸν Αὐθέντην ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τον καταρασθῆ καὶ νὰ τον κατατροπώσῃ καὶ νὰ τον φονεύσῃ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν ψυχὴν του, ἥτις νὰ εἶναι ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τὴν ἀειπάρθετον Θεότοκον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ἴδου ὁποῦ ἡ Αὐθεντία ἡμῶν ἔβαλε καὶ μάρτυρας: τὸν ἡμέτερον Μέγαν Βόρνικον Στάγκον καὶ τὸν ἡμέτερον Μέγαν Βόρνικον Κόδακ καὶ τὸν Μέγαν Σπαθάρην Δραγίτζην καὶ τὸν Μέγαν Σπαθάρην Στρήν καὶ τὸν Μέγαν Βιστιάρην Οὐδρίστην καὶ τὸν Μέγαν Σπαθάρην Δραγομήρην καὶ τὸν Μέγαν Παχάρνικον Κριάτσαν καὶ τὸν Μέγαν Στόλνικον Ἀλμουλον καὶ τὸν Μέγαν Κόμισον Μπάδε καὶ τὸν Μέγαν Ποστέλνικον Στάντ ζουλον καὶ τὸν Ἰσπράβνικον Πρέδα λογοθέτην.

Ἐγραψα ἐγὼ ὁ Στάνος Ῥόσος Λογοθέτης εἰς τὸ τοῦ Τορροβίσου ὄρασι, Σεπτ. 17, ἀπὸ Χριστοῦ 1544¹⁾.

Copia misovului lui Radul-Voda.

Io Radul Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn și stăpînitor a toată Țara-Românească, fiul mărelui și prea-bunului Radul Voevod, am dat Domnia Mea cartea de față a Domniei Mele preaiubitului de Dumnezeu episcop chir Anania și preadumnezeieștii biserici a episcopiei Buzăului, unde este pomenirea sfintei Adormiri a preasfintei stăpînei noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea-Fecioarei Mariei ca să fie enorie și Scaun de judecată unde e folos duhovnicesc: după credința cucernică și după mărturisirea creștinească județul Buzăului și județul Rîmnicul-Sarat și județul Brăilei și județul Săcuieniilor, aceste patru județe cu toate hirotoniile preuțești, precum

¹ No. De la trimeterii pisanii sf. Episcopii la logft. bisericească.

sînt orînduite și hotărîte de cei înainte de noi vechi Domni bătrîni, tot așa și Domnia Mea orînduiesc și hotărîsc aceste mai sus spuse enorii cu prea-sfințitul și prea-marele nostru părinte și Patriarh ecumenic chir Ieremia și cu ceilalți arhieriei și episcopi și egumeni și cu tot soborul bisericesc și cu toți boierii miei, cei mari și cei mici, ca să fie Scaunul sfintei mari biserici a Buzăului întemeiat și sigur și sfințiților episcopi și dumnezeieștilor preoți și călugărilor cari vor petrece în acest sfînt lăcaș, pentru hrana și îmbrăcămîntea lor, și ca să fie spre veșnica pomenire a Domniei Mele și a părinților miei și a celor înainte de noi răposați fericiți Domni. De aceia am dat și am orînduit și am hotărît și Domnia Mea ca prea-iubitorul de Dumnezeu episcop chir Anania și sfînta dumnezeiasca Mare Biserică a Buzăului să păstreze acestea neclintite și întărite în veci. Deci cine va fi ales după mine de Dumnezeu Domn, dacă va cinsti și va păzi și va întări această mai sus scrisă săvîrșire a mea, pe acel Domn Sfîntul Dumnezeu să-i fie întru mulți ani și să-întărească în Domnia lui și în veacul ce va veni. Pururea Fecioara Născătoarea de Dumnezeu să-i fie adăpost și ajutor. Iar, dacă-l va strica și-l va răsturna, pe acel Domn sfîntul Dumnezeu să-l blăstăme și să-l nimicească și să-l ucidă în veacul de acum, iar în cel viitor sufletul lui să fie părăsit de Pururea-Fecioara Născătoare de Dumnezeu, în veci, amin. Iată că Domnia Noastră a pus și marturi: pe al nostru Mare-Vornic Stancu și pe al nostru Mare-Vornic Coadă și pe Marele-Spătar Drăghici și pe Marele-Spătar Stroe și pe Marele-Vistier Udriște și pe Marele-Spătar Dragomir și pe Marele-Păharnic Crăstian (?) și pe Marele Stolnic Albul și pe Marele-Comis Bade și pe Marele-Postelnic Stanciul, și ispravnic Preda Logofătul. Am scris eu, Stan Roșul Logofătul, în orașul Târgoviștii, Sept. 17, de la Hristos 1544.

N. Iorga

Încă un călător frances la noi

Întimplarea-mi pune în mîină încă o descriere de călătorie în părțile noastre, a unui Frances, în vremea cînd ei dau cele mai multe mărturii de acest fel.

Nu știu cine a fost autorul interesantei cărți *En Orient, souvenirs de voyage* (1858—1861), Fernand Schickler. Probabil un

ziarist. El a mers în Orient de două ori, îndreptându-se spre Constantinopol.

Odată în 1859. Pe vasul care-l iea la Pressburg, într'o vreme cînd Dunărea era, exclusiv, a navigației cu aburi austriace, el înfilnește mai ales Romîni, cari-i par să aibă în față «ceva sălbatec», și Romînce «de o vie originalitate, pe care o înalță încă strălucirea unor frumoși ochi negri», căutători și căutați (dj-sertația, obișnuită, asupra deselor divorțuri). Bărbații vin pentru alegeri și vorbesc de ele. Sînt mulțamiți cu hotărîrile congresului, „așteptînd ceia ce în mai mult ne face să sperăm“, spun ei. Și călătorul află că au dreptate. „Europa, în adevăr, se adună, și la stăruințele lor de a uni cele două provincii supt un singur șef răspunde dîndu-li doi hospodari, două armate, două sfaturi, două capitale, deci paralizează în timp de pace orice îmbunătățire lăuntrică, înmulțind intrigile, și împiedecă în timp de războiu orice acțiune solidară, pentru că a desmembrat comandamentul ¹.“

Poporul îi place așa cum îl zărește pe maluri. Iată o țerancă. La șchela românească de lîngă Orșova, „oraș mic cu casele joase, cu stradele prăfoase“, află «numai un singur punct de admirație de pus. Anume înaintea unei țerance cu ochii mari, cu fața oacheșă ; pe fota-i roșie cu cusături negre cădea o largă cămașă albă, lucrată cu albastru ; pe cap o pînzătură albă, îndoită aproape ca o *panne* italiană, lăsa să treacă de fiecare lature lungile cozi ale țesătoarei ².“

La un ceas după Orșova, din cauza Porților-de-fier, călătorii sînt suiți într'o brașoveancă cu doi cai. În cale, țerani călări, cu brîie roșii și căciuli. «Învîriesc ochi sălbateci și expresivi, cari,

¹ L'Europe s'assemble, en effet, et, à leurs instances d'unir les deux provinces sous un seul chef répond en leur donnant deux hospodars, deux armées, deux conseils, deux capitales, c'est-à-dire paralyse en temps de paix toute amélioration intérieure en multipliant les intrigues et empêche en temps de guerre toute action de concert, puisque le commandement est démembré ; p. 12.

² Douane valaque, petite ville aux maisons basses, aux rues poudreuses et où je n'ai trouvé qu'un seul point d'admiration à poser. [C'était devant une paysanne aux grands yeux, au teint bistré ; sur sa jupe rouge à dessins noirs retombait une ample chemise blanche brodée en bleu ; sur sa tête un linge blanc, plié presque comme une panne italienne, laissait passer de chaque côté les longues tresses de la fileuse ; p. 14.

mărturisesc, au șters din sufletul meu pe Traian și amintirile dacice.» Lângă Severin, din care se vede numai pichetul, se suie pe noul vas «Sofia». Sentinela noastră vine pe bord, pentru vamă, stînd două ceasuri absolut nemișcată. I se descrie uniforma: cu căciulă, «tunică de lînă neagră», vesta de-asupra cu „basce”; nasturi de metal, petlițe de lînă albă, centura albă, cartușieră la spate, opincă. I se spune că uniforma gardeje roșie, că fiecare principat are cîte 6.000 de soldați.

La Giurgiu, Muntenii debarcă, pentru București.

Fără a se opri la Brăila, vasul acostează la Galați, unde se coboară Moldovenii, întîmpinați cu bucurie de ai lor. Vede fete cu văluri pe pieptănătură, ținute cu „bolduri purtînd galbeni”¹.

Iată orașul: «O biată adunătură de case joase și neorînduite, cu cerdace de lemn din care o scară coboară în stradă; oraș cosmopolit care ia deosebitelor nații obiceiurile în germene fără a se folosi de desvoltări și progrese, și n'are originalitate a lui decît în trotoarele de lemn, adevărate prăpăstii, în care deasa deteriorare a unei scînduri și lipsa de lumină fac în fiecare sară să fii în primejdie de a-ți rupe picioarele. Birjile sînt contra-făcute, puind panere mari pe două pîrechi de roți»².

La Ismail, «multe vase turcești». Sulina e «un oraș cosmopolit și insignifiant». Din virful farului se văd catargele vaselor înecate.

Pe Marea Neagră i se pare călătorului că bordul e plin de hagioi rîmîni țerani, cu preoții în frunte, cari merg pentru serbători la Ierusalim.

N. Iorga

¹ P. 17.

² „C'est une triste réunion de maisons basses et irrégulières avec des balcons en bois d'où une échelle descend dans la rue; ville cosmopolite, qui prend aux diverses nations leurs usages en germe, sans profiter des développements et des progrès, et n'a d'originalité à elle que ses trottoirs en bois, vrais abîmes où la fréquente détérioration d'une planche et le manque d'éclairage font courir chaque soir le danger de jambes cassées. On y contrefait les fiacres en posant de grands paniers sur deux paires de roues”; p. 17.

Un ordin al lui Cuza-Vodă

— comunicat de I. Bianu —

Domnule Colonel,

Toate auzirile și veștile din Moldova sînt în genere de natură a pune pe Guvern la serioase gîndiri. Unele din ele s'ar putea însă a se înăbuși cu totul; precum tînguirile obștești despre furtiș-gurile de care se fac culpabili funcționarii publici de toate treptele în cererile ce li se înfățișează, fie de caracter privat sau public. S'au luat bune încredințări cum că toți amployații nu încep nicio lucrare pînă nu mai întăiu sfîrșesc tîrgul, luînd și pînă la sorocovăț. În trecuta tragere la sorți, de și sorții urmează, prefectii, doctorii și subprefecții au găsit chip de a scuti pe acei cari au putut plăti și de a arunca sarcina numai asupra celor ce sînt lipsiți de închipuire bănești. D. Mavrogheni ce se află aici ni-au zis că pe împrejurul satului d-sale toți locuitorii -au mărturisit care trei galbeni, care doi pentru scăparea fiilor lor de la conscripție, și spre dovadă la districtul Romanului, unde urma a se lua un mic număr de recruți, a ajuns însă tragerea la sorți pînă la numărul 340.

Știu cu încredințare că în de obște subprefecții sînt persoane de puțină încredere și cu ipocrisii politice supt care voiesc a ascunde a' lor tîlhărășuguri, caută a înăbuși tînguirea proprietarilor și a întărta locuitorii supt pretext de a apăra pe cei slabi. Asemenea propagande din partea funcționarilor cari sînt în contact direct cu locuitorii vor aduce o situație pregătită, ce ar pune totul în primejdie la ceasul ce ar suna pentru înfrînarea oamenilor noștri politici din Cameră, saloane cafenele, crișme și ulițe. Spre vîndecarea dar, sau cel puțin oprirea răului, am hotărît a rîndui acum de-odată o comisie ad-hoc, compusă de d-ta, d. Eraclide și un Muntean, șef de secție la Departament, care, mergînd din district în district, ar cerceta mai întîiu pe supt mîna moralitatea amployaților și mai cu samă a subprefecților, duhul locuitorilor și a' proprietarilor, propagandele ce se fac celor d'întîiu, dacă în adevăr li și insuflă ură pentru cei de-al doilea, de sînt și alte persoane private propagandiști, care anume sînt, cuibul lor și în folosul cui sau cării idei politice se fac asemenea propagande, de au vre-o serioșitate sau de ar

putea avea un efect. După adunarea unor asemenea științe, comisia se va îmbrăca cu caracterul său oficial și va proceda serios, minuțios, informându-se totodată de la locuitorii de toate treptele pentru persoanele de credință și simpatice lor spre a înlocui pe acei funcționari cari s'ar socoti neșemni de a ocupa funcții publice. Vei atrage mai cu samă serioasa luare aminte asupra personalului subprefecților. Eu socot că pentru informările tainice ar trebui să vă împărțiți districtele. Aș fi dorit să rînduiesc mai multe comisii de așa natură, și am fost oprit din lipsa persoanelor. Dacă însă niscaiva nume cinstite și serioase ți-ar veni în minte, mi le comunică și voiu rîndui o a doua comisie, asignuind atunci fiecărei districtele ce are a cerceta.

S'au hotărît, drept cheltuială, doi galbeni pe zi de persoană, caii de poștă și 20 galbeni pentru cheltuiala cancelariei Comisiei. Am aprețiat mult cele scrise de d-ta în chestia moșiilor mănăstirilor închinată; am cetit cu interes mare scrisorile sublocotenentului Gorovei, comandantul Companiei de jandarmi din Bacău.

Așteptînd bunul rezultat a' însărcinării puse acum d-tale, primește mărturisirea nestrămutată a dragostei mele pentru d-ta.

(ss) A. I. Cuza

Mes amitiés à Madame Douca dite Chérice et Rifca : je voudrais bien vous voir et vous entendre comme autrefois prendre ces décisions si changeantes avec ce courage que vous n'avez pas. Mes compliments affectueux.

(ss) A. I. Cuza

Lucruri nouă despre Compania grecească

Se știe rolul foarte însemnat pe care l-a avut în viața economică a Europei orientale în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea Compania grecească, în care intrau negustorii din toate națiile balcanice¹. Actele, registrele ce se aflau odinioară la Protopopia din Sibiu par a se fi pierdut. Unele din hîrțile care o privesc au fost tipărite, dar nicio lucrare de total nu i-a cuprins activitatea.

¹ Cf. *Studii și documente*, XIII, prefața. Lucrările rezultate din această recoltă în Νέος Ἑλληνοσημνημων, 1923, p. 116.

Între copiile și notele rămase de la Spiridon Lampros (Νέος Ἑλληνομνήμων, XVII, 2) se află, după documente din Budapesta și Viena, un număr de știri nouă pe care le vom reproduce aici.

La Budapesta chiar, în «biserica greco-valahă», apare un «Mitika», Român, un Mihail Bezuca, un Dumitru Holară («Holjára»), un Constantin Puliu («Pollij»), un Mihiera, plus Gheorghe Boiagi, dascălul și scriitorul. Cele două nații apar și în luptă. La 1808 încă preotul e român. „Questorul“ comunității era Românul Turta. Pe un dar făcut bisericii numele lui Gheorghe Papanami din Moscopole, la 1804, altul de la Moscopolitul Dimitrie Lyka. Un Gheorghe Gogu apare printre «Macedoromîni».

Se dă și o serie de notițe ale preotului Evret Bendella, din familia care a dat apoi un episcop Bucovinei. În 1792 căsătoria lui Adam Alexie Gherghie din Miskolcz cu Ecaterina, fiica lui Dimitrie Duza din Egeres. În același an Constantin Ioan Lamțu (Λάμτζου) din Viena iea pe Maria, fiica lui Mihail Ciorica (Τσιόργκα) din Pesta. La 1095 Puliu (Πούλιος) al lui Teodor din Elek pe Boția (Μπότζιαν) a lui Zaharia Haletzi din Kozane. La 1796 Gheorghe Vulpe (Βούβληη) pe fata lui Anton Μάρα din Komorn. La 1777 se însoară Mihail Bloda (Μπλωδα). La una din aceste căsătorii se vorbește de «nun» (νοῦνος). Se înseamnă că și în Varșovia erau companiști „greci și romîni“. La 1803 se mărită Marta, fiica lui Dima Buțu (Μπούτζου).

Negustorii se plîng la 1801 că armata de ocupație li-a luat în cale 974 baloturi de bumbac, trimese pe apă de la Vidin la Orșova.

Ceva despre crucea lui Șerban-Vodă Cantacuzino

D. N. Iorga ni-a dat în vol. XI din „Studii și Documente“, pp. 137-140, niște lămuriri despre crucea ridicată de Șerban Cantacuzino aproape de Viena în cursul asediului de la 1683. Tot acolo ni-a mai dat și extrase luate după doi scriitori contemporani, Formanti și Filippeschi.

Pentru complectarea acestor informațiuni ar fi poate de folos să redăm în limba originală cele spuse de un alt contemporan într-o carte rară, izvor de samă pentru istoria asediului. Cităm cartea lui Nicolaus Hocke, «Kurtze Beschreibung Dessen Was in wehrender Türkischen Belägerung der Kayserlichen Resi-

dentz Statt Wien von 7. Julij bisz 12. Septembris dess abgewichenen 1683. Jahrs sowohl in Politicis & Civilibus als Militaribus passiret. Wienn, Leopold Voigt, 1685, 4°, 234 p., 3 pl. p. 230 Unter andern ist im feindlichen Lager befundenen Sachen ein von Aichen-Holtz in die 6. Wienerische Elen¹ hohes Creutz gefunden worden, welches der Wallachische Fürst Servanus Canthacuzenus in wehrender Türckischen Belägerung, in seinem Lager bey dem Gatter-Höltzl über Meidling² unweit Hietzing, au dem Orth, da er täglich de Heil. Mesz halten lassen, auffzurichten anbefohlen, und ist selbiges nach dem Christlichen Entsatz in einer hierzu gemachten Gruben worinn es auss Vorsorg ermeldten Fürsten wolverwahrt gelassen worden. Von dannen erhebt und nacher Wienn in den Bischoff-Hof gebracht, darinnen etliche Wochen verblieben; So dann auss Ihro Fürstl. Gnaden, dess Herrn Ordinari, Herrn Bischoffen zu Wienn wider in voriges Orth, wo es gefunden, gebracht und auffgericht worden.»

Urmează descrierea inscripțiilor care aproape nu diferă de textul redat de d. Iorga.

Crucea fu deci ridicată din nou de Austrieci la locul ei, în ziua de 27 Octombrie 1683, după cum ni spune cunoscuta gravură. Ar fi interesant de știut cum și când fu distrusă această amintire a unui Voevod muntean, ridicată la câțiva metri depărtare de viitorul palat al Împăratului.

C. J. Karadja

Cel mai vechiu act municipal din Moldova

De și e sigur că organizația orășenească în țerile noastre este mai veche decât organizația Statului, totuși acte ale autorităților municipale apar destul de târziu.

D. I. Nistor a semnalat o scrisoare din Suceava a lui Ulrich Pergawer și a lui Giurgea Vistiernicul către judele Fabian din Bistrița la 1404³, dar această dată e foarte probabil o greșală a celui care a copiat scrisoarea. D. Iorga, care a editat-o mai târziu, propune data 1504⁴, observînd că singurul jude Fabian

¹ Adecă aproximativ trei metri și jumătate.

² Cam unde se află astăzi castelul Schönbrunn.

³ I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau*, p. 51.

⁴ Hurmuzaki, *Documente*, XV¹, p. 169.

cunoscut la Bistrița a fost în funcție între 1502 și 1514¹.

Cel mai vechiu act municipal din Moldova cunoscut până acum ar rămânea deci scrisoarea șoltuzului Hirlea din Birlad către birăul din Brașov către 1434-1437².

Există însă o scrisoare ceva mai veche, rămasă neobservată, din pricină că editorii ei nu cunoșteau istoria Moldovei și au atribuit-o greșit unui oraș din Ungaria.

Este scrisoarea orașului Baia către orașul Lemberg, tipărită încă din 1873³.

Scrisoarea în limba germană medievală e adresată de „Grof und gesworn burger der Stat Molde“ voitului și judeților din Lemberg. După salutarea prietenească («unsern fruntlichen grus... liber frunden..., liber herrn und frunde») se vorbește de testamentul «des armen mannes» Niclos Hecht, despre care mai urmasse corespondență. Moștenitorii lui se presintaseră Sfatului din Baia și declară că, fiind de față la moartea lui Niclos Hecht, la sfârșitul lui a zis: „Averea cu care-mi este dator Wittram, tîrgoveț din Lemberg, sârmanii mei prieteni sînt prea slabi și prea săraci ca s'o ceară și s'o dobîndească. De aceia acea avere pe care mi-o datorește Wittram o dau astăzi toată în veșnică stăpînire și folosință orașului Lemberg, pentru ca Sfatul orașului Lemberg s'o întrebuițeze cum va voi, la vre-o biserică sau altfel. De aceia poruncesc astăzi ca averea care este scrisă și pe care mi-o datorește numitul Wittram, s'o reclame și s'o iea Sfatul orașului de la mai sus scrisul.»

E interesant că vorbirea răposatului e reprodușă la persoana întâiu, în scrisoarea Sfatului din Baia. Moștenitorii sînt, Iokusch

¹ N. Iorga, *Istoria comerțului în România*, I, p. 85 nota 1. De altfel la 1404 Vistiernicul lui Alexandru-cel-Bun era Horaț, și nu Giurgea (Hurmuzaki, *Documente*, I², pp. 826-7). Totuși nici data 1504 nu se potrivește, căci la această dată era Vistiernic Isac, care încă de la 1491 a fost Vistiernicul lui Ștefan-cel-Mare (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan-cel-Mare*, la indice, numele lui Isac Vistiernicul) și e păstrat în funcție și de Bogdan (*Arhiva societății științifice-literare din Iași*, XXV, pp. 184-5, (trisoavă din 1507). — Putea să nu fie Marele-Vistier (N. I).

² I. Bogdan, *Documente moldovenești din arhivul Brașovului*, în *Convorbiri Literare*, XXXIX, 1504, p. 865.

³ *Akta Grodzkie i Ziemskie*, IV, pp. 108-9, Lemberg 1873. Cred că nu mai e folositor să reproduc aici în întregime actul, fiind tipărit în cunoscuta colecție polonă.

Weber", membru al Sfatului orăşenesc, «Iust» şi «Merten», croitor „unser mitteburger”. Ei presintă registrul în care era însemnată şi datoria lui Wittram («Register des Erbern vor geschriben Mannes»), care era alcătuită din sume în diferite monezi ale timpului, precum şi pînză, piei, cilţi :

„X marg silber, item I marg goldes, item XXIX marg silbers, item XIX marg und XX groschen Lemborgisch, item I mille werg minaus XXIII balge, item II mestnische tuch, item II marg goldes und XL golden, item III marg silber, item II marg golden, III golden, IIII marg Lemborgisch von ey phert“, apoi „und ihm geben czu halden I silberin kap“.

Se adaugă că acestea erau scrise de mîna lui Niclos Hecht, cînd era în viaţă, şi deci sînt aduse la cunoştinţa Sfatului din Lemberg.

Editorii scrisorii, într'o notă ¹, declară că nu pot afla unde este acest oraş «Molde», că s'ar putea să fie în legătură cu Moldova şi pentru aceasta citează un document inedit din 1440 (*sic!*) al arhiepiscopului Ioan din Lemberg, în care vorbeşte de «Niclos Hecht, mercator de Moldavia», care avea de primit 337^{1/2} grivne din Lemberg. Totuşi nu se domiresc care e oraşul Moldovei „par excellence” şi declară că nu ştiu să fi fost vre-un oraş în Moldova veacului al XV-lea colonizat de Germani. Revenind într'un apendice, editorii cred că pot identifica acest oraş cu un oraş Moldau (Sepsi) în Ungaria (comitatul Abaujvár), lângă graniţele Galiţiei ².

E un lucru cunoscut că Baia a fost o colonie săsească şi că purta numele de «Molde» sau „civitas moldaviensis” ³.

Oraşul din Ungaria numit mai sus avea, ce e drept, şi el oarecare legături cu Lembergul, dacă de el e vorba într'o însemnare a cărţilor oraşului din 1423, unde se vorbeşte de Thomas Cleynsmed «von der Molda aus Ungarn», care obţine drept de cetăţenie la Lemberg ⁴.

Totuşi nu e nicio îndoială că scrisoarea resumată mai sus provine din Baia, şi ca o dovadă sigură este sigiliul ei, care e

¹ *Ibid.*, l. c.

² *Ibid.*, p. 299.

³ N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, I, p. 213-4.

⁴ A. Czolowski, *Pomniki dziejowe Lwowa z Archiwum miasta*, III, p. 91. Însemnarea n'a fost cunoscută de editorii scrisorii, aşa că ipoteza lor a fost făcută absolut fără niciun argument.

descrie; «un cerb cu o cruce între coarne și inscripția: *Sigillum civitatis Moldaviensis*»¹, adică întocmai cunoscutul sigiliu al Băii².

Din cauza confuziei editorilor, scrisoarea orașului Baia din 1421 a rămas însă nebăgată în seamă chiar de istoricii cari s'au folosit de colecția în care e tipărită.

Importanța acestui document, în afară de faptul că este cel mai vechiu act municipal cunoscut din Moldova, stă în aceea că arată legăturile Băii cu Lembergul în această epocă, legături care nu se mărgeniuau numai la negoț. Faptul că un negustor german din Baia lasă averea lui orașului Lemberg, eventual pentru o biserică, arată că pentru Germanii catolici din Moldova era și o legătură de ordin spiritual cu marele centru catolic din Statul vecin.

Lista datorilor reprodușă mai sus este de sigur o copie exactă din registrul mortului, așa că scrisoarea păstrează și un fragment din socotelile unui negustor din Moldova lui Alexandru-cel-Bun.

P. P. Panaitescu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DĂRI DE SAMĂ

S. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuți 1923.

Lucrarea d-lui I. Nistor asupra Basarabiei e bine împărțită, clară și perfect tipărită, afară de ilustrații, care sînt nu totdeauna bine alese și în general slab, une ori neinteligibil, reproduse.

Pe lângă un resumat al cunoștințelor de până acum se întilnesc și unele capitole nouă: asupra Chișinăului (după documente), asupra vieții bisericești și școlare, asupra legislației rusești și asupra deceniilor care au precedat unirea, înfățișată cam din fugă și nu fără preocupății de partid.

Din bibliografie lipsește lucrarea, atît de interesantă pentru Basarabia de pe la 1830, a d-rului Zucker. Dintre chestiile tratate, aceea a originii, încă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, a unora dintre Rutenii din jurul Hotinului. În schimb se vorbește de încălcarea turcească la Reni în 1622.

¹ *Akta Grodzkie i Ziemskie*, IV, p. 109.

² Al. Lăpădatu, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, II, pp. 54 și 64.

Unele rectificări pentru o eventuală ediție a doua : nu se mai poate vorbi de «Lituon» în loc de Litovoiu ; mă îndoiesc de «galbenii» mocaștrensi (p. 26) ; Petru I-ii nu și-a zis niciodată «Mușat» ; mărturia genovesă din 1410 pentru Cetatea-Albă supusă Republicii trebuia discutată ; Bogdan-cel-Orb nu apare în izvoare ca Bogdan-cel-Chior ; Tatarii din Bugeac au fost așezați ca să apere țara pentru Turci contra unei cruciate ca aceia din 1595 ; Găgăuții sînt foștii Greci riverani, și nu „Pecenego-Cumano-Turci” (p. 286).

N. I.

* * *

Andrei Bârseanu, *Catehismul luteran românesc* (din „Memoriile secției literare” a Academiei Române), București 1923.

Studiul, scurt, al lui Andrei Bârseanu ar dovedi, contra părerii mele de odinioară, că a existat un Catehism luteran pentru Romîni tipărit la Brașov în 1559 și păstrat până ieri numai în copia preotului Grigorie din Măhaciu. Căci s'ar fi găsit, într'un volum amestecat, care dă și pagini dintr'o Pravilă slavonă tot din secolul al XVI-lea, chiar textul tipăririi brașovene. Se poate menesc, de fapt, într'un prolog, legat cu cîteva foi de catehism identice cu copia lui Grigorie, episcopului Sava din Ardeal și Mitropolitul Efrem al Ungrovlahiei, ceea ce fixează epoca. Alte lămuriri, care fac din cei trei ierarhi și din „Atanasie și Chiril filosof” traducătorii Evangheliei grecești în sîrbește sînt incoherente. Dar prologul privește, nu catehismul, ci „Sfînta Evanghelie și zece cuvinte în Tatălă nostru și Credința apostolilor”.

Descoperirea e foarte importantă, dar tipărirea ei cu prescurtări de cuvinte (ca «Țării ung.», «episc.», «recom.») e neadmisibilă.

N. I.

DOCUMENTE

Noi, Susana Lorantfi, văduva fericitului Gheorghe Rákóczy, oarecînd domn al Ardealului, etc., dăm de știre tuturor și în deosebi d-lui Ioan Kemény, prim-căpitan al Făgărașului, prefecților, judecătorilor, administratorului și ofițerilor din Făgăraș, precum și boierilor, protopopilor și preoților, celor prezenți și viitori, că noi, fiind datorii noastră principală de a apăra religia și a proteja cele bune, văzînd în ce neștiință se află în

domeniul nostru din Făgăraș întregul popor român, atît comunele, cît și boierii, dat chiar și cei cari au însărcinare de a învăța pe alții.

Astfel ordonăm să se fundeze aici în Făgăraș o școală românească cu învățătorii necesari, îngrijindu-ne de susținerea și proviziunea aceleia. Spre conducerea ei am dispus alcătuirea unor legi, care propuindu-se fruntașilor romîni din Făgăraș, ele au fost cu bucurie acceptate și ei au promis ajutorul la opera aceasta sfîntă, dumnezeiască.

Ordinele și legile urmează astfel :

1. Școala românească va fi nemijlocit lîngă școala maghiară, pentru inspectarea mai ușoară, pentru ca elevii romîni să poată învăța ungurește și să-și poată însuși mai ușor scrisoarea maghiară și latină și în schimb să poată învăța și elevii maghiari, dacă li convine, limba și scrisoarea romînă.

2. Romînii vor avea edificiu separat, atît pentru învățători, cît și pentru elevi, apoi auditoriu și curte separată, din care însă va duce o ușă comună la Unguri, obligîndu-se ambii a trăi cu bună înțelegere; altfel se vor pune la pedepse din partea meșterilor.

3. Imunitatea școlii maghiare.

Despre maestrul romîn.

1. Să fie un cărturar foarte bun, care să știe scrie și vorbi bine românește, din școala noastră reformată.

2. El va avea oficiul și împărțirea din ministeriul sau consistoriul din Făgăraș și va depinde de aici.

3. El va învăța pe mari pe și mici la Abecedariul românesc și la scrisoarea bună și exactă românească, în special la cetirea Catehismului, Psaltirii și Testamentului Nou, tipărite la Alba-Iulia, apoi la Capita Catechetica, Tatăl Nostru, Crezul apostolic, Botezul și Spovedania, mai departe la cîntări românești, după usul bisericilor din Caransebeș și Lugoj (hoc addito că aceste se vor scrie cu litere românești).

4. Va învăța în atîte oare, cel puțin ca învățătorul maghiar.

5. Cu învățătorul maghiar va ținea corespondență bună, ca niște colegi egali, și amîndoi vor ținea și cu elevii laolaltă, spre a nu permite Romînilor să comită ceva insultător față de

Unguri și nici Ungurilor față de Români; în cas de nu vor face aceasta, se vor pedepsi de magistrați.

6. Se va duce cu sîrguință la biserică, împreună cu școala întreagă, va asista la înmormîntări și va cînta acolo conform usului bisericilor din Caransebeș și Lugoj, făcînd eventual la aceste ocațiuni pe cîntărețul sau predicatorul.

7. Rugăciunile de toate zilele le va traduce cît de curînd în românește (folosîndu-se de ajutorul celor cari știu bine românește), le va zice el însuși în biserica românească, cel puțin pînă atunci pînă cînd preotul românesc ordinar le va putea învăța și preda.

8. Nu va trimete la sate învățatori români, pînă nu e convins că respectivii cunosc iute scrisul și cetirea românească, știu cînta și au învățat bine Catechismul.

Despre grămăticii și elevi.

1. Grămăticii de pe întregul teritoriu al Făgărașului sînt datorii a frecventa școala din Făgăraș; altfel se vor scoate din funcția lor de grămăticii îndărăt la situația de jobagi.

2. Înainte de toate să se obișnuiască, cu religiositate, dimineața și seara să se roage la Dumnezeu, zicînd rugăciunile scrise pe sa.na elevilor la sfîrșitul Catehismului, pe limba românească.

3. Vor învăța și se vor instrui diligenț.

4. Niciun elev nu se va primi fără informații de la învățatori.

5. Se vor închina în fiecă seară în limba românească, la fel cum se face în școala maghiară. Cei cari omit aceasta se vor pedepsi cu amendă.

6. Cari nu vor învăța lecția, vor fi pedepsiți cu aceia că li se va lua cîte-o pîne.

7. Cari vor omite a se presînta la serviciul divin de Duminecă și la înmormîntări, vor fi pedepsiți, și banii ce li se cuvin li vor primi alții cari s'au presîntat la aceasta.

8. La înmormîntări vor fi retribuți la fel ca Ungurii.

9. Grămăticul care vrea să devie preot sau orișicine din școala din Făgăraș, dacă nu a sfîrșit studiile pe teritoriul Făgărașului, nu poate să fie preot.

10. Preot din locuri străine nu va putea veni în regiunea Făgărașului, pînă cînd aici se afla cineva din școala românească. Altfel, vor fi pedepsiți comunele și protopopii.

11. Grămăticii, dacă sînt în de-ajuns de instruiți, au voie să predice în Dumîneci și la serbători în biserici, dar numai cu șierea preotului ordinar și în înțelegere cu el.

12. Grămăticii și elevii, dacă au părinți bine situați, nu vor beneficia din favorurile școliei.

Visitatorii școlii

1. Visitatorii școlii sînt în primul rînd preoții din Făgăraș, apoi din Consistoriu doi, trei inspectori, cu inteligența cuvenită și cari știu bine românește, împreună cu cîte unul din boierii culți și cu predicatorii romîni.

2. Ei vor visita lunar cel puțin odată școala și vor cerceta conștiincios dacă maieștrii și elevii se conformează legilor.

3. Ei vor aranja de două ori într'un an, la Paști și la culesul viilor, examene publice, la care se vor convoca funcționarii înalți, boierimea și preoțimea din Făgăraș spre a vedea progresul învățămîntului.

4. Copiii cari, spre a învăța mai mult, vor să treacă în școala latinească, după ce au terminat studiile în școala românească vor putea fi promovați ca visitatori și admiși la școala superioară.

Salariul maestrului romîn de la noi

Plată în bani 40 de florini, 16 găleți grîu, 25 vedre vin, 80 de vedre bere, 2 vite, sau în schimb cîte 4 florini și 25 de vite, sau în schimb 25 căruțe cu lemne.

De la boieri plată în numerar 50 de florini și cîte o găină pe sama elevilor și copiilor săraci.

Băieții părinților săraci vor fi învățați gratuit.

Grămăticii săraci și cu credință bună vor primi din cetatea mea cîte patru pîni, și anume cei cari au iuțeală la măestria lor și la funcția de predicatori.

Preoții romîni vor da și ei cîte o găină, asemenea și comunele cîte 25 bani.

Aceste colecte vor fi administrate de administratorii Curții fidel și, în cas de ne-achitare, vor fi executate de dregătorii superiori.

Noi, dar, nefiind aceste legi contrare legilor existente ale Statului și fiind absolut necesare spre mărirea lui Dumnezeu

și pentru înălțarea nației valahe, aprobăm aceste legi și le sancționăm *iure perpetuo*.

Ordonăm tuturor să se conformeze acestor legi, prevăzându-le cu sigiliul nostru. Datum în Arce nostra fogarasiensi, die tertia mensis aprilis, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

(„Glasul minorităților”).

Susanna Lorántfy m. pr.

C R O N I C Ă

În revista *Oltenia* de la Craiova (pp. 70-71), un act de la 10 Februar 1744, din Mehedinți, dă un moment din relațiile cu Turcii dunăreni, cari obișnuiau, ca Pașa din Vidin, mult înainte de autonomia unui Pasvantoglu, a face execuții prin cihodari cu «treapăd», ca orice agenți de împlinire indigeni, pe pământ românesc. «Întimplindu-să», scrie Chiajna Mighejdeanca, de fapt Medvejdeanca, din Medvejd, «de au căzut fiu-mieū Nicolcea în gilceavă cu un Turc anume Ghiurți-Ali, și acel Turc mergînd la Diu, la Măriia Sa Pașa sarascheriul, și jeluîndu-i-să că i s'au făcut raport la acē gilceavă, și Măriia Sa Pașa au trimis doi cihodari și cu alți Turci ca să prinză pă fie-mieū Nicolcea, să-l ducă la Diu ca să îplinească paguba Turcului ce i s'au făcut. Deci, viînd acei cihodari împreună cu acei Turci și negăsînd pe fie-mieu Nicolcea, au luat pe noră-mē Oprița împreună cu trei copii, zicînd că cu treapădul cihodarilor și de paguba ce s'au făcut lui Ghiurți-Ali că are să-i dea tl. șas[e] sute doaezăci și cincî. Și, luînd pe noră-mē cu copii, să o ducă în Ţara Turcească, dînd pe la Tîrgul-Jăiului, și noră-mea văzînd că au căzut într'acē întimplarea împreună și cu alți oameni, au căzut cu mare rugăciune la dumnealui Radul Brăiloiul ca să nu o lase în mina Turcilor roabă, ci să dē acești talerj 625 și până în trei zile își va vinde ce va avē și va împlini banii. Deci dumnealui Radul Brăiloiul, văzînd-o într'acel necaz de robie, au dat acești taleri 625 cu zapisul ei, care bani i-au dat dăplin în mina noră-mē Opriții și ē i-au dat de s'au răs-cumpărat dentr'acē robiea.»

Informații populare vorbesc de vremea «cînd era Turcii stăpîni aici» și «trimetea vorbă de la Diu, să le gătească în cutare

vreme unt, ouă, miere, mâncare, cu toată îndestularea lor», și ei, «trăgînd» la „bordeiu” celui mai bogat, zicîndu-li-se «aga și stăpîne» — ca în Balcani —, «fugiau femeile și fetele: se pitulau prin argêle, că le batjocoriau». În raiă ei luau «beglic» din zece una (p. 108).

Tot acolo (p. 98) inscripția bisericii din Ciutura, Dolj, refăcută la 1851 peste zidirea de la Constantin Basarab și de la Doamna lui, Balașa.

* * *

Comisiunea Monumentelor Istorice, *Curtea Domnească din Argeș*, București 1923.

Splendida lucrare e datorită mai ales zelului, egal cu norocul său de descoperitor, al d-lui Virgil Drăghiceanu, care și dă cea mai mare parte din volum.

O introducere istorică, făcută cu îngrijire, provoacă reflexii. Forma «Walati» din actele papale e din *confusia paleografică* a cancelariei romane: *t* pentru *c*, precum, am spus-o de mult, *Litvon* pentru *Litvoy* și, adaug acuma: *Basarati* pentru *Basarab* (*ti* corespunde lui *b*): minuscula unguerească nu era ușoară de cetit în Apus. D. Drăghiceanu semnalează interesanta păstrare până în secolul XVIII-lea a unui județ al Loviștei, după «țara Loviștei», mergînd până peste Olt (p. 10). Dar «comes» de la Cîmpulung nu e de Ținut și de creațiune regală ca o alta, ci un simbol județ (cf. p. 12), și nu e sigur că Laurențiu a fost ultimul păstrînd acest titlu. Forma «Lithuon» pentru Litovoiu nu poate fi măcar pusă în discuție. Așezarea de fapt a granițelor la Severin nu e prin nimic dovedită (p. 13). E sigur că acel *της Βλαχίας αρχων* de la Bizantini, care-și dă fata după regele sîrb Miliutin, nu e Litovoiu, fără nicio legătură cu Balcanii, ci stăpînitorul Valahiei tesaliene. E și părerea, firească, a lui Jireček, în *Geschichte der Serben*. Tihomir e un nume general balcanic. Nu se poate admite mărturia, tîrzie, a croniceii că la Cîmpulung a fost întăia Capitală: ea se explică prin confusia, ceva mai veche, a inscripțiilor de pe vremea lui Matei Basarab. «Bezenban» e cu totul înlăturat din tradiția noastră istorică.

Pretențiile de suzeranitate unguerești asupra altor Romîni decît Jiienii, cari luaseră dincolo de munte țara Hațegului, n'au fost niciodată recunoscute de aceștia până la *unirea* ambelor formațiuni teritoriale, și numai din cauza acestui Hațeg. Dacă

le aflăm la 1324, aceasta înseamnă că *unirea se făcuse*. „Censul“ lui Basarab e ca acel cens al Bistriței pe care Zápolya-I cedă lui Petru Rareș : pentru provincia ungurească a Hațegului. Titulatura de «Voevod al Romînilor» o dă cronica ungurească, nu documentele regale. Lupta de la «castrum Argyes» era la însăși capitala lui Basarab. Nu înțelegem cum s'ar putea aduce în raport cu trecătoarea Loviște a lui Corrad (p. 15 nota 4). Gordon» e de sigur Radu (p. 16). Documentul pentru Brașoveni al lui Ludovic-cel-Mare l-am retipărit în Hurmuzaki, XV : o provincie ungurească atunci la 1343 e inadmisibilă.

A se fi făcut o Mitropolie nouă la 1359, cînd nu era gata biserica domească, la care se lucra în 1351, mi se pare neadmisibil. Nimic contemporan nu pomeniște biserica mai veche și „în locul“ înseamnă funcțiunea, nu terenul (v. p. 17). «Ungrovlahia» era termen curent înaintea de înființarea Mitropoliei, cum o arată limbajul cronicarilor bizantini despre „Ungrovlahi“.

Foarte bine făcută e analiza motivelor de viciare a știrilor despre întemeierea Domniei românești (p. 22 și urm.). De fapt la 1576 era legenda lui Negru-Vodă. Încă un argument pe lângă pomenirea lui «Negro Voevoda» de Ragusani după șfîrile directe culese în țară : călătoria lui Bongars (Hurmuzaki, XI) îi pomeniște în munte cetatea. Mențin părerea mea că e vorba de Neagul, creatorul zidurilor vechi la Munteni ca și Ștefan la Moldoveni. Cu ingeniositate d. Drăghiceanu propune, prin altă cetire a sutelor, 6823 pentru clădirea bisericii domnești de la Cîmpulung (p. 22). E interesantă forma «Negru Radu» cu Radu adaus apărînd întăiu într'un act din 1618 (p. 23). Supt Matei, în inscripțiile de la Cîmpulung, Radu trece întăiu (*ibid.*). *Dublul nume vine din imposibilitatea de a admite „Negru“ ca nume domnesc.*

De cel mai mare interes e publicarea, după ms. 3.722 al Academiei, a pomelnicului celui vechiu, de la Cîmpulung, cu *Marghita soția lui Basarab și Maria a lui Nicolae Alexandru*, dedublat în Nicolae și Alexandru (p. 25). Deci înaintea căsătoriei acestui din urmă cu catolica din Ungaria Clara, Ungaria catolică dăduse țerii o Doamnă, pe această Margareta-Marghita, a cărei origine națională și religie sînt indubitabile : nu e deci de mirare — pe lângă înrudirea cu Dobăceștii, relevantă fericit de autor (p. 54) — căsătoria pe care o face fiica lui Nicolae Alexandru cu Palatinul unguresc, duce de Oppeln, din neamul re-

gal al Piaștilor. Cherana (echivalența o dau și însemnări armenesti, în Archag Tchobanian, *La Roseraie d'Arménie*, II, Paris 1923) Ana pare a fi soția întâiu a lui Vladislav. Calinichia nu e un nume călugăresc, ci singurul nume al mamei lui Mircea, pe care, după numele acestuia, luat de la al lui Mreșa de Avlona, o cred din neamul imperial, amestecat cu Slavi, care se mutase acolo (p. 26). N'avem vechile picturi de la Argeș ca să verificăm aserțiunea lui Odobescu că Ana ar fi fost „îngă Radu (v. *Convorbiri Literare*, 1915). Pentru Radul-beg sînt și tradiții balcanice, care pot veni însă de la Radu-cel-Mare. D. Drăghiceanu a găsit și, în pomelnicul mănăstirii Brădet, pe care ar fi bine să-l publice, cu știri asupra lăcașului, numele Doamnei lui Mircea însuși, pe care fiul ei Mihail o arată a fi «venit din Țara Ungurească în luna lui Iunie 22, 1418 (sic)», după un document din condica mănăstirii Coțmeana, I, 4. Ce rost poate avea această „venire” nu se poate stabili: probabil însă că ea se refugiase acolo după moartea soțului; se știe că Mihail însuși fu adus apoi de oști ungurești contra lui Dan. Numele ei de Mara (p. 22) asemănat cu al Marei Brancovici arată o Sirboaică. Lipsa ei de la Cozia ar dovedi o catolică¹. Mai probabil Mihail era fiul altei femei, moartă cînd s'a zugrăvit mănăstirea.

Basarab a murit la Cîmpulung: fericita descoperire a unui grafit de d. Drăghiceanu—îl redă în carte, și e foarte clar (p. 16)—o spune, dar nu rezultă de acolo că a și fost îngropat acolo. Cine clădia o biserică de nouitatea celei de Argeș nu se putea astruca în vre-o capelă oarecare din locul străin de obirșie unde-l prinsese moartea. Vulturul dublu al Argeșului (p. 28) e în legătură evidentă cu despotatul bizantin al lui Mircea, cu același vultur pe cînimide.

Nouă și de mare interes sînt știrile despre orașul Argeș, care urmează. Între altele drasticul ordin al lui Matei-Vodă către însuși Marele-Logofăt Mihai, care călcase drepturile egumenului argeșean: «De aceia vă pulu Domnia Mea boiari bătrîni: să căutați dreptatea. Iar dumneata ții de partea slugii dumitale. Că ar trebui, frate de tîrfă (!), să nu-i ții parte dacă iaste om vinovat» (pp. 28-9). Strașnicul Domn nu dădea voie să se facă

¹ În Arhivele Statului, *Argeș*, IV, 21, la data de 1656 se arată, spune d. Drăghiceanu, că mănăstirea e făcută de Mircea.

acolo „curvie“, supt pedeapsă de a fi trimes vinovatul legat la Domnie, chiar de ar fi fost nu o „ciocnitniță (ciocoiu) boierească“, ci un boier mare (*ibid.*). Și pe orașeni îi amenința, pentru că bieții se plîngeau de călugări, îi «măscăriau», îi făceau «de ris și de măscară» «că li umblă cu fâmeile», «că îi va pune pe toți pe marginea orașului» (*ibid.*). Și după aproape un veac și Grecul Nicolae Mavrocordat afla acest ton, amenințînd cu o «pedeapsă ce n'ai pomenit de cînd ești». «Mamzil» din Argeș, ruda Huniadeștilor, nu poate fi Mînzilă, cum am scris toți, ci Momicilă, nume obișnuit în Balcani prin veacul al XIV-lea. Lămuriri pentru vremea cea mai nouă erau de căutat și în Lancelot, pictorul care-și publică impresiile în *Magazin Pittoresque* de după 1860.

Grafitul cu Doamna «levreaica» (p. 31) îmi pare, cu toate fotografia, curios: o „Evreică“ a intrat însă pe acest timp în dinastia din Tîrnova. Numele unui Vlad Voevod pe altul nu poate fi o iscălitură personală (p. 32). Fantasmagoria cu literele de pe veșmintele sfinților se înlătură și printr'o scrisoare a d-lui Strzygowski (p. 30). Lectura numelui unui „Guliekos Midipalitzas“ (p. 32) e inadmisibilă. Sandu Bucșănescu e episcopul de la Pantelimon (p. 33): am dat în *Studii și documente*, V, bogate știri despre el și familia lui.

Asupra mormîntului cu flori de crîn de la Tismana nu se poate trece așa de ușor (p. 44 nota 1): cine scrie notele lui Sébastien Rhéal nu e «poetul astral» (de ce?), ci Eliad; iar faptul că Eliad crede că mormîntul e al lui Mihail Basarab, care n'are ce căuta aici, n'are importanță. Iarăși nu înțeleg de ce Tismana nu putea fi „începută“ supt Vladislav, cum a putut fi făcută întreagă supt nebuloasa Domnie a lui Radu. Pomenirea din *Album moldo-valaque* a crinilor de la Tismana nu mi se pare nici ea ridiculă.

Basarab sau Radu e cel îngropat? După mine acela căruia-i revine meritul cîtoriei întăiu. Și el nu poate fi acest trecător Radu. Tradiția pomeneste pe cel mai vechiu Domn din închinuirea poporului. Pletele albe ori castanii din «Chronicon pictum» și din mormînt nu decid. Cine ar asămăna însă figura 7 cu figure 36 va rămînea minunat de asămănarea lor (p. 47). Nu insist mai mult. Chipul refăcut la ușa (p. 48) îmi pare a fi al lui Nicolae Alexandru.

Încercările de lectură și de identificare de la p. 50 înainte, foarte laudabile, îmi par a fi dat însă rezultate dubioase. Mă țin foarte rezervat dacă nu față de Udobă (de fapt numele, stîlcit într'un act contemporan, ar fi Odoabă, de unde Odobești) față de fiul domnesc Voislav, cu toate probabilitățile. Sîntem într'un domeniu unde ni lipsesc terminii de comparație indigenă. Evident că asupra «cavalerismului și a feudalismului» la noi (pp. 57-8) și mai mult. Îmi pare bine că noi și puternice argumente confirmă originea francesă (d. G. I. Brătianu, în *Revue archéologique*, arată un canal italian) nu ardeleană, a obiectelor, cum am crezut, împreună cu d. Enlart, de la început (pp. 68-9).

Ipotesa că plăcile de smalt ar fi putut represinta un act din luptele Domnului (p. 71) e ispititoare.

Expunerea liniștită și clară a d-lui Cerchez, salvatorul bisericii, se cetește cu plăcere, tot așa notele d-lui Ghica Budești despre tipul bisericii cruciforme. D. C. Moisiu adaugă știri noi despre monedele lui Radu (cele pentru țară n'au titlu teritorial, acela de «transalpinus» în cele latine arată că au fost bătute în Ardeal după prejudecățile de acolo). D-sa fixează o stemă feudală a Basarabilor, deosebită de stema țerii. De ce monedele care au pe o parte pe Vladislav, pe alta pe Radu, ar fi de la Radu tată și Vladislav presupus fiu (p. 130), și nu invers? Atunci prin asocierea lui Radu de Vladislav, cel d'întăiu dominind numai așa, s'ar explica tăcerea izvoarelor apusene asupra lui. E importantă observația că titlul de «Mare Domn» trece la Radu întăiu și pe monede, pe cele cu inscripție slavonă. Observația d-lui Drăghiceanu asupra scutului angevin care se vede pe nasturii mortului din dreapta, dar nu pe piatra de mormînt a lui «Voislav» și în portretul cavaleriului de pe stîlp (p. 133) nu poate duce la consecinți prea stricte, dată fiind educația «herardică» a meșterilor. D. I. Mihail constată că în carnetul pictorului pe care l-am descris la congresul de istoria artelor din Paris (*v. Courrier franco-roumain* din Septembre 1921) se află copiate picturi din Argeș (p. 185).

* * *

Dintr'o scrisoare a învățatului rus Nicolae Miatlev, fost profesor la Institutul arheologic din Moscova: «Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea «Voevodicii» (fii de Voevozi) moldoveni, valahi, munteni» și alții, autentici ori înșelători, cu amicii

lor, cu oamenii din suita lor, slugi, ș. a., sînt cu grămada la Moscova, atît la Curtea Țarilor, cît și în rîndurile nobleței miilitare. Între ei încă din 1571 se află tocmai fostul Domn Bogdan Alexandrovici Lăpușneanu și frații săi, dintre cari cel mai mic, Ștefan, e încă în viață în cei d'întăiu ani ai secolului al XVII-lea. Cinci «Voevodici» întovărășesc pe Țarul Boris Godunov în mersul său triumfal către Serpučov în 1598.

În timpul șederii sale în Polonia, precedînd cu mult sosirea sa la Moscova, Bogdan Lăpușneanu a luat în căsătorie o Țarlo, mătușa vestitei Marina Mnizsek, viitoarea soție a presupusului Dimitrie și Țarină a Moscovei.

Sînt fapte (confiscare de domeniu) care îngăduie să se afirme că Ștefan nu era bine primit în Domnia lui Boris... Și iată că niște contemporani poloni, ca, de exemplu, autorul de memoriile Nemoievschi, atribuie scăparea Țarevicului Dimitrie (ori a copilului care trebuie să-și joace atît de bine rolul) unui medic sau preceptor walach ori «valach», deci de obîrșie românească. Un altul, Tovianschl, asigură chiar că, într'o parte din întăia lui tinereță, pretendentul moscovit a stat în Moldova, ceia ce, de altfel, nu e admis cronologic.

Unul din primele acte ale lui Dimitrie la suirea-i pe „tronul strămoșilor“ în 1605, la Moscova, a fost înaintarea lui «Voevodici valah Ștefan Alexandrovici» la rangul de boier al Dumei Țarului, și tocmai la acest Ștefan află în 1605 adăpost și găzduire la Moscova cneazul Constantin Wiszniewiecki, soțul surorii Marinei Mnizsek și nepotul faimosului cneaz Dimitrie Vișnieviețchi, nenorocit candidat la tronul Moldovei în 1561, și el nepot de fiică al Elenei Brancovici, născută Iacșici, despotisă a Serbiei...

Însurat cu o cneghină Galîin, rudă a cneazului Vasile, unul din pretendenții posibili la tronul Moscovei în 1613, «Voevodiciul» Ștefan Alexandrovici avea foarte bune rude acolo, fiind legat cu Șaremetevii, Mstislavschii, Romanovicii, etc.; el făcea parte din clasa conducătoare a boierilor; aliat prin căsătoria răposatului său frate Bogdan cu familiile Țarlo, Wiszniewiecki, Mnizsek, el era printre magnații Poloniei, formînd astfel o trăsătură de unire între înaltele nobilimi ale celor două țeri care se luptau de două veacuri pentru putere în Europa de Răsărit; era nepot prin alianță al Țarului Ioan Vasileievici.»

Primitiv această interesantă scrisoare pe care d. profesor Bitay ne va ierta că o publicăm pentru interesul ei:

„Dăunăzi într-o revistă a noastră din anul 1840 am citit un studiu despre starea de atunci a literaturii grecești. Acolo, între altele, e vorba și de fostul Domn al Munteniei ce a fost Ioan Caragea către apusul Faarioșilor. Se spune de dînsul: «a tradus cîteva comedii de ale lui Goldoni, *Paul de Virginie* și altele». Și se spune lămurit și precis: «Ioan Caragea, fostul hospodar din Muntenia». Ca izvoare sînt amintite; France litt. (VII., 1837) și Hamburg. Correspondent (1839)«. Eu aici în Cluj nu-s în stare a controla această știre interesantă care ar arunca o lumină nouă asupra acestui mare strîngător de bani, după ce s'a întors din țara lui Goldoni.

«Într-o poezie slovacă din anul 1666 am izbutit să aflu contribuții interesante și simpatice la expediția armatelor romîne din 1663 la Ujvár. Un preot luteran, căzut atunci în robie turcească și răscumpărat de Romîni ca să fie educator al tinerețului român de acasă, își zugrăvește peripețiile acestei robii, vorbind cu multă laudă de un boier tînăr, Constantin (Cantacuzino? N. I.).

Privitor la Lazăr și Moga am aflat cauza pentru care acesta din urmă a fost preferat celui d'întăiu la numirea de episcop din 1811: Moga a fost conșcolar aici la Piarșiști cu fiii contelui G. Bánffy (1747-1822), guvernatorul Transilvaniei, de care depindea așa de mult numirea.

*

La Nyitra s'a jucat în 1722 (6 Septembrie) o dramă școlară în liceul Piarșiștilor. Eroul principal al acesteia — și deocamdată numai atîta știu — a fost un Domn al Moldovei: István Vajda, procum bănuiesc tocmai Ștefan-cel-Mare.

* * *

Karacsoni, Secuiu din Odorheiu, a trăit între 1862-82 în Muntenia, unde a fost chemat de Barbu Știrbei ca specialist vestit în ale minelor.

*

Descrierea bisericii Gura-Motrului în revista *Renașterea* de la Craiova, II, p. 292.

Se citează ca avînd valoare istorică biserica Voloiacu, din județul Mehedinți.

* * *

În frumoasa revistă *Arhivele Oiteniei*, d. G. Mil. Dimitrescu, ocupîndu-se de vechea «Bănie» a Craiovei, reproduce după Peșacov inscripția, dispărută, spune d-sa, la Expoziția din 1906, prin care Alexandru-Vodă Ipsilanti arată că a însărcinat cu refacerea „caselor domnești pentru lăcuința boiarilor celor ce sînt orînduiți de Domnie oblăduitori Craiovei și celorlalți judecători de aici de peste Olt” și a paraclisului pe Ioniță Brăiloiu și pe Constantin Fotescu, la 1775.—D. Virgil Drăghiceanu tipărește inscripțiile de pe mormintele din biserica de la Ruda (Argeș): al Caplei, soția lui Ștefan logofătul, ucis în zilele lui Mihai-Viteazul, și al lui Chirca fiul lui Tudor și al mamei lui Stanca, din aceiași vreme (1601).—Între documente unul pomenește pe «Mico Boiașu» (cetește: Băiașu, întemeietorul bisericii de la Baia-de-Aramă). Mențione de săteni fugiți «în Țara Turcească» (secolul al XVIII-lea). Acte cu privire la acel Ștefan Prîscoveanu, de pe la 1714, care a fost candidat de Domnie. D. Martin Roska dă știri despre săpăturile de la Pariamoș.

* * *

În curent cu ultimele cercetări și înțelegînd *ideile* care se desfac din ele, d. Ioan Sandu, profesor la Sibiu, apoi la Alba-Iulia, dă în conferința sa *Considerațiuni asupra problemei unificării*, Sibiu 1922, pagini din care fiecare rînd e adevărat și care ar trebui să fie în mîna tuturor acelor care cred că declarația de războiu din August 1916 și actele de alipire au ajuns pentru a crea România unită. «Toate urile și toate patimile oamenilor mărunți de azi», spune d-sa, «nu vor fi în stare să năruie opera trainică a altor generații de luptă și de jertfă.» Sfirșitul arată un remarcabil talent literar.

În Anuariul liceului său din Alba-Iulia același dă discursuri mișcătoare și lecții model care nu pot fi de-ajuns laudate.

* * *

În revista *Gheorghe Lazăr*, d. Popa-Liseanu dă după inedit înfățișarea unei hărți lucrata la Sf. Sava în 1820.

* * *

„Glasul Minorităților“, n-1 2, publică aceste rînduri :

«Descoperitorul (unui nou Catehism latin) e un Ungur, sta-reșul Ordinului Minorităților, dr. Francisc Monay, fostul provincial al Ordinului din Ardeal, apoi asistentul general al Ordinului Minorităților la Roma. Prea Cuvioșia Sa, făcînd cercetări la Roma în biblioteca Ordinului, în care se află documente și manuscrise din secolul al XIII-lea încoace, la numărul *D. 30* a găsit un volum scris în limba românească.

«Manuscrisul», spune descoperitorul, „e pe velină, legat în pergament. Paginile nu sînt numerotate. În total, 81 de file.

Textul este, aproape fără excepție, în două limbi. Sus italian sau latin, cu cerneală neagră, dedesupt textul românesc, cu roșu. Numai în partea a doua a volumului s'a scris atît textul străin, cît și cel românesc cu cerneală neagră și numai ici-colo se întrebuițează culoarea roșie, De altfel partea întâia s'a scris cu o scrisoare caligrafică, partea a doua însă mai mult cu scrisoare curentă.

Titlul volumului este *Katekismu Krestinesku Despre lymba Franciaska en lymba Muldauenaska Talmacytu da Peryntele Sylluestru Amelio de la Foggia, den postrecul¹ lui Sfeti Francisku Patriarkul, Protopopul Vnguresku den zara Muldovi, Muntenaska szi Unguraskes en Yeszy, anul dupe lui Kristos, un myo szeptusute noespredzecie.*

Moto s'a luat din cartea Pildelor: «*Fiul Enzelept Bukura pe peryntele seu: Iare Fiul Nebun Facje voja Re Majke Sa. (En Pyldele lui Sălamon Kap dzecile).*

Apoi urmează :

Katekismu Krestinesku pe 26 foi, în forma întrebărilor și răspunsurilor obișnuite, și anume în metoda Bellarmino, care se obișnuiește și azi în Italia. Urmează apoi: *Enueczatura de cieje ke (sic) sau enteryrae: Trebuje kae sae sty czau da prynde Kupy szy Fetele*, despre miruire, apoi instrucții despre spovedanie: *Etrebare Trebuje Facie a' Pekatoszylor en Spouedanie*. Mai târziu se scrie despre botez: *Pyntru Botedzul*, apoi despre căsătorie, apoi *kend om ieste de morte* și despre credință: *Cez summa á kredynza Krestynesti*; toate aceste pe 8 file. Cu aceasta se termină Catechismul și începe *Paetymire Domnului nostru*

¹ Postrigul, Ordinul.

Isus Christos, părțile care se cetesc în săptămîna mare la liturghie. E însemnat în toate locurile cînd și ce cîntă corul, cîntărețul și personificatorul lui Isus. Textul este sau copia traducerii unui catolic necunoscut sau încercarea autorului.

Cartea se sîrșește cu Evanghelia Sf. Ioan și cu cîteva rugăciuni românești obișnuite. Apoi binecuvîntarea: *Cinste fiile lui Dumnadezaeu, Maice lui sfynte Marie Fecibre szy tuturorora Sfynezylor.—Sverszytul.*

E foarte interesant din punct de vedere filologic dicționarul anexat, pe 12 pagini, în coloane duble, scris destul de des, care conține cam o mie de cuvinte românești și italienești.»

Cum reiese din titlu, întregul manuscris este opera starețului minorit Amelio Silvestro, născut în Foggia, și care a funcționat în anul 1719 la Iași, ca prefectul misiunilor din Muntenia, Moldova și Ardeal. Manuscrisul l-a trimis însă numai la 20 Aprilie 1737, împreună cu o scrisoare, datată în Foggia, generalisimului Ordinului, spre păstrare și spre instruirea urmașilor lui la Iași. El a scris încă un volum în anul 1725, în care sînt vre-o optzeci și cinci de cuvîntări bisericești în limba latină și romînă; acest volum însă lipsește din biblioteca noastră. Cluj

* * *

Din «Dobrogea Jună» :

„În anul 1854 o mică colonie romînă ortodoxă de Răsărit, ce se compunea maximum din 15—20 familii venite din Ardeal de teroarea maghiarismului, se refugiază cu meseria lor de crescători de vite, așezîndu-se în Dobrogea, satul Varoș, comuna Hîrșova, aflată pe vremi supt dominația otomană, care nu tolera înființarea unor asemenea lăcașuri de rugăciune pentru creștinism. Cu multă trudă acești buni Romîni obțin de la Sultan voie și cu ajutorul lui Dumnezeu înființază în acest sățisor prima bisericuță creștină. În acest sfînt lăcaș s'au înălțat rugăciuni către Cel Atotputernic, s'au păstrat neștirbite obiceiurile noastre creștine de către aceste colonii, lăsîndu-ni nouă de a le păstra cu sfințenie și a respecta întocmirile făcute.“

* * *

În a sa *Introducere în Sociologie* (Cernăuți 1923), d. Traian Brăileanu nu dă numai o analiză a ideilor predecesorilor săi, ci și o teorie proprie, care nu e lipsită de interes.

* * *

Tot în *Arhivele Olteniei* (II, 9) d. Mih. V. Demetrescu prezintă încă un manuscris de cronograf, din secolul al XVII-lea, după părerea autorului, care e și proprietarul manuscriptului. Se dă o parte din text. Povestea cu Împărăția poamelor și a tuturor legumelor, însemnată pe foi libere, este și într'un manuscript de la Sătmar, pe care l-am analizat, nu de mult, în această revistă. Unul din vechii proprietari a fost un convertit de la Islam, «Constantin Pruncu, logofăt, fecior de Agarean». Despre deosebitele forme de cronograf am vorbit pe scurt în «Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea».

În același număr, de d. Anast. Georgescu, bune lămuriri înfățișate simpatic, despre vechea Craiova. Inscricția de la biserica Tîrgului-de-afară (Hagi Ienuș) am dat-o de mult în *Inscripții*, II, pp. 61-2, mai corect, dar a fost sărit la tipărire numele celui de-al doilea ctitor: «jupîn Dumitrachie Săndulachie biv Vel Clucieriu».

Actul din 1668 publicat de d. C. V. Obedeanu e interesant supt multe raporturi: mențiunea lui Vlăduță Vodă supt acest diminitiv, a procesului purtat de Amza Banul și frate-său Neagoe cu niște moșneni, etc.

Colindul dat de d. Anton Oprescu, «păltineii» născuți și crescuți de «doamne» «în prundurile mării», cu cele „trei oști ungurești și trei românești”, cu „coconul Ion” ce se cere a fi făcut Domn, dar e „crudicel” și „prosticel”

Cizme d'a 'ncălța,
Cal d'a 'ncăleca,
Grele arme a'ninge,
Oști dușmane a'nfringe,

dar poate fi învățat la aceasta, merită toată încrederea.

În documentele răzlețe, numele de familie Sărbătoare (1732), numele Unturică (1589). Ultimul act e transcris românește de «monahul Leurdeanu», care e fostul boier Stroe. Un act din 1834 despre oameni «din Turchia» cari fură locuitori cu familiile lor.

D. T. G. Bulat atrage atenția asupra frumoasei biserici, de la 1783, a diaconului Ioan Tavelea din satul Păușești, asupra celei din Sărăcinești (1688), clădită de episcopul Rîmnicului, Ștefan, care e și îngropat acolo (și portretul episcopului Damaschin; zugrăvi din 1718: Teodosie, Gheorghe și Preda; icoane de zugravul Gherontie). Pomelnicul de la Motru n'are pe Domnii cei vechi, dincolo de Matei.

În *Legiuirea lui Caragea, un anteproiect necunoscut*, București 1923, d. C. C. Giurescu analizează versiunea dată de un manuscris posedat de d. M. Săulescu¹, a Condicei lui Caragea și constată că în comisiunea legiuitoare, compusă din poetul Cristopol, juristul Nestor, «Stolnicul Constantin» și Ioniță Bălăceanu, cei d'întăiu doi avînd fiecare un proiect prealabil (1826-8), s'a înlocuit acel text, datorit scriitorului grec, sau unul intermediar, prin altul, mai puțin «democratic». Pentru aceasta se servește și de biografia lui Cristopol, datorită lui Nicolae Koritzas în *Ελληνικά αρχαιολογίματα*. Dintre capitolele suprimate unul se află în «Istoria» lui D. Fotinò.

În *Analele Dobrogei*, IV, 3, note, de d. G. Popa-Lisseanu despre Insula Șerpilor în antichitate. Ea nu s'ar fi numit în evul mediu Selinà (?) și, dacă i s'a zis «Cacearia», aceasta n'are a face cu Cazarii. — Se semnaleză satul de Vlășcenii de la Chemalchioiu, în «Deliorman».

O vedere curioasă — în mare parte falsă — a lașului în tabloul „Fürst Ypsilantis pflanzt auf dem Hauptplatze zu Jassy die Fahne der Unabhängigkeit Griechenlands auf, am 9-ten März 1821, comp. u. lith. v. Vinc. Katzler 1851. Gedr. bei Höfeltsch“

Un exemplar în frumoasa colecție a d-lui Olszewski din București.

În articolul „Über den Ursprung de Namen Ungar“ al d-lui Joh. Malik (*Archiv für slavische Philologie*, XXXVIII, an. 1923) se explică Ongur, on+ogur, prin *on* = zece. Uturgurii avînd numele lor de la numeralul care înseamnă treizeci de seminții.

În broșura lui Golefroid Kurth, *Qu'est ce que le moyen-âge*, discours ținut la Friburg, se vede că termenul apare la Chr. Cellarius, *Historia medii aevi a temporibus Constantini Magni ad Constantinopolim a Turcis captam adducta*, Iena 1688. De aici în „Historie der mittleren Zeiten“, Lipsca 1725, și la Voltaire. Cuvîntul intră în Dicționarul Academiei Franceze abia la 1835.

¹ Fost al unei domnișoare Ralu Bărcănescu. E vorba de Bărcăneștii lui Lazăr; Ralu e și fiica lui Caragea.

În „Lexicul „Apostolului“ lui Coresi comparat cu al Codicelui Voronețian“ (extras din revista d-lui Ovid Densusșianu, *Grati și suflet*) d. Al Rosetti arată prin ce a înlocuit Coresi cuvintele locale și arhaice diu traducerea care rămîne pentru noi *hăsită*: Ar ajunge lista cuvintelor înlocuite ca să se simtă vechimea traducerii.

*

Pe o carte italiană *La Contadina ingentilita* de Mouchy, Veneția 1752, iscălesc Marița și Cleopatra Cernătescu (sec. al XIX-lea).

* * *

În *Școala Basarabiei*, V, 1-2, d. Șt. Ciobanu publică note asupra învățămîntului românesc în Basarabia stăpînită de Ruși.

* * *

Se anunță moartea, la nouăzeci de ani, a lui Leonard Böhm, care în 1861 a publicat o „Geschichte des Temeser Banats“.

* * *

În *Biserica ortodoxă română* d. Ioan Mateiu arată că Vlădica Vasile Moga a făcut bune studii complete la Piaristii din Cluj (1794-8).

* * *

Se știe că un Taronăs apare între Romîni de la Adriatică în secolul al XIII-lea. Numele a rămas neexplicat.

În biserica S. Giorgio dei Greci din Veneția aflu însă pe o icoană această inscripție: Δέσεις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Διονυσίου Ταβρωνίου, χειρ Παρθενίου Ιερομονάχου, καγγελαρί, ἐξ Ἀθηνῶν, 1729, μαρτίου 22.

* * *

În niște vechi notițe, luate, se pare, după o condică a lui Conachi, vărul poetului, aflu, la 1794, pe acești dascăli: „Daniil dascăl“, „franțuzu“ «Ledù Franțuz», «dascalulă iachintu» și aceste versuri:

“Ὁν καθηγγοῦμαι ἐφριπτον τῆς ἀληθείας,
Δανιὴλ φημί, τό θρέμμα τῆς Ῥωσσίας,
Ἐπὶ ἑκτῆ καὶ εἰκοστῇ εἰς Ῥώμανον ἀπέπτεi,
Χαράν πορήσας αὐτοῦ τοῖς ἐναντίοις... τῆς τόχης.

N. I.

LIBRARIA „PAVEL SURU”

BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI, 85

are în deposit următoarele lucrări datorite d-lui N. IORGA:

Trecutul românesc prin călători.

(Cursuri la Șc. Super. de Războiu).

I
Până la jumătatea veacului al XVI-lea. Lei 20.—

II
De la jumătatea veacului al XVI-lea până la 1839. Lei 13.—

Prolegomena de istorie naturată
Descrierea și zămintelor politice și sociale ale Europei.

I
Evol. medie. Lei 29.—

II
Epoca modernă. Lei 15.—

Istoria Literaturilor Române în dezvoltarea și legăturile ei (Vol. I—II). Lei 29.—

Istoria Literaturilor Române în dezvoltarea și legăturile ei (Vol. III—IV). Epoca modernă până la 1900. Lei 35.—

Istoria Literaturilor Române în dezvoltarea și legăturile ei (Vol. V—VI). Epoca modernă de la 1900 până în zilele noastre). Lei 45.—

Histoire des Roumains de la Péninsule des Balkans (Albanie, Macédoine, Épire, Thessalie, etc.). Lei 3.—

Histoire des Albanais et du peuple albanais. Lei 3.—

O sută de ani de la nașterea lui Cuza-Vodă (Conferință ținută în sala Ateneului Român). Lei 2.—

Mihai Viteazul (5 ani în sacre). Lei 4.—

Un Domn pribeag (Dezvăluiri sacre). Lei 3.—

Invazia lui Ștefan cel Mare (Dramă în 3 acte). Lei 3.—

Castelul Dăbâul (Dramă în 5 acte). Lei 5.50

Constantin Brâncoveanu (Dramă în 5 acte). Lei 3.—

Revista Istorică (Anul VII, nr. 1—7). Lei 6.—

Buletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale pe 1921 (N-urile 7—9). Lei 5.—

Polonais et Roumains (Relations politiques, économiques et culturelles). Lei 10.—

Romîni și Grecii de-a lungul veacurilor (cu prilejul îndeplinirii mîinii princiare din MDCCCXXI). Lei 15.—

Izvoare contemporane ale mișcării lui Tudor Vladimirescu. Ediția ordinară 45 lei, mijlocie 50, de lux 55.